Utfärdat av: **[Metadata::Ansvarig förvaltning]**	*Dokumenttyp:* **[Document::DocumentType]**	*Godkänt av:* **[Role::Godkännare]**
[Metadata::Ansvarig avdelning/sektion/skola]	*Dokument-ID:* **[Document::Number]**	*Publiceringsdatum:* **[Document::PublishDate]**
Författare: **[Role::Författare]**	*Version:* **[Document::Version]**	*Revideras:* **[Document::AlarmDate]**

Syfte

Syftet med rutinen är att säkerställa hanteringen av schaktmassor sker på rätt sätt inom samhällsbyggnadsförvaltningens verksamheter. Rutinen visar på vikten av rutinefterlevnad av lämpliga åtgärder i de olika stegen av schaktmassehantering.

Ansvar och befogenheter

Projektchef ansvarar för att tillse att rutinen efterlevs av berörd personal. Vidare ansvarar projektchef för att rutinen uppdateras vid behov. Berörd personal ansvarar för att följa rutinen och att hålla sig uppdaterad inom ämnesområdet.

Inledning

Uppgrävda massor kan vara både en resurs och ett problem. Genom att återanvända schaktmassor kan naturresurser sparas. Samtidigt finns en risk att uppgrävda massor är förorenade eller att de förorenas vid återvinningsförfarandet. Att hantera förorenade massor fel innebär risk för både påverkan på miljön och människors hälsa liksom att projekt kan bli dyrare. Därför är det viktigt att veta massornas ursprung och innehåll samt att de hanteras rätt genom alla led, från beställare via entreprenör till slutlig mottagare, för att undvika att föroreningar sprids. Det är alltid verksamhetsutövaren som är ansvarig för att bedöma föroreningsrisk och har därför ett ansvar att ta reda på all relevant och nödvändig inoformation om avfallets innehåll för att kunna återanvända eller återvinna det korrekt.

Schaktmassor betraktas oftast som ett avfall och hantering av massor regleras därför av både avfallslagstiftning och annan lagstiftning som rör miljöfarlig verksamhet. Ansvaret för att massor hanteras rätt ligger hos såväl beställare av schaktjobbet som hos övriga som hanterar massorna.

Utförande

Nedan följer en vägledning av schaktmassehantering.

Bedömning om massorna är avfall

I ett första steg behövs en bedömning om massorna är avfall eller biprodukt. För förvaltningens verksamhet bedöms massorna normalt sett inte kunna uppfylla kriterierna för biprodukt enligt miljöbalken och ska därför klassas som avfall. Massorna kommer därför att klassas som avfall och hanteras genom deponering, återanvändning eller återvinning.

Avfall kan även upphöra att vara avfall så att produktlagstiftningen gäller men detta inträffar enbart om massorna har hanterats via en avfallsanläggning.

Icke- förorenade jordar och annat naturligt material undantas från avfallslagstiftningen enligt 15 kap. 3§ miljöbalken om de används i sitt naturliga tillstånd, för byggnads- eller anläggningsändamål, på den plats arbetena utförs och på ett sätt som inte skadar eller innebär någon olägenhet för människors hälsa eller miljön. Det innebär att massor under dessa förutsättningar kan användas till någon form av konstruktion även om det saknas syfte med själva konstruktionen. Observera att undantaget gäller från avfallslagstiftningens krav men att massorna fortfarande klassas som avfall och kan omfattas av andra krav enligt miljölagstiftningen till exempel samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken (ändringar som kan påverka naturmiljön).

Kan massorna vara förorenade?

För att säkerställa att schaktmassor hanteras rätt, är det viktigt att på ett tidigt stadium i arbetsprocessen identifiera eventuella föroreningar. Redan innan arbete påbörjas ska en bedömning ha gjorts om det finns risk för att schaktmassorna är förorenade. Följande frågor kan ställas för att ge en uppfattning om vad det är för typ av massor och ifall provtagning behövs:

1. Finns fastigheten med på kartlagret i Geosecma eller Gaida? (Geosecma se kartlager Bygg-och miljöförvaltningen under aktiva lager Deponier, Kloerade lösningsmedel och Potentiellt förorenade områden. Gaida se kartlager i internkartan Potentiellt förorenade områden (LST) och Utredningar – Klorerade lösningsmedel)

2. Kommer massorna från en fastighet där saneringsarbeten pågår eller har genomförts?

3. Kan fastigheten ha fyllts ut med förorenade massor?

4. Kommer massorna från en fastighet där det bedrivs/ har bedrivits industriverksamhet?

5. Finns det eller har det funnits avfallsupplag, lager av kemikalier, cisterner/tankar eller oljeavskiljare på fastigheten som kan misstänkas ha förorenat marken?

6. Kommer massorna från schaktning av vägbankar, bangårdar eller banvallar?

7. Har tankning av olja, bensin eller diesel etc. förekommit på platsen?

8. Har några olyckor inträffat på platsen, till exempel spill eller brand?

9. Finns någon annan misstanke om att massorna kan vara förorenade (till exempel avvikande lukt eller färg)?

Om svaret på någon av frågorna är ja **ska** provtagning ske. Vid osäkerhet om massorna är förorenade eller om oförutsedda föroreningar upptäcks vid pågående markarbeten **ska** alltid provtagning ske. Tar du emot massor **ska** du försäkra dig om att ovanstående frågor är utredda och att eventuell provtagning har utförts.

I sammanhanget är det också viktigt att tänka på att föroreningssituationen sällan är homogen inom ett område eller mellan massor från olika platser. Att hantera förorenade massor ställer högre krav och är som regel dyrare än att hantera rena massor. Därför bör man i möjligaste mån undvika att blanda rena och förorenade massor. Det samma gäller även andra typer av avfall som ofta uppkommer eller hanteras tillsammans med

schaktmassor, exempelvis asfalt eller bygg- och rivningsavfall. Att blanda schaktmassor med andra slags avfall kan begränsa möjligheten att återvinna schaktmassorna. Icke farligt avfall och farligt avfall får aldrig blandas.

Om man vill gräva i ett förorenat område måste man anmäla detta enligt 28 § förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd till Bygg- och miljöförvaltningen[1] om det finns risk för spridning eller exponering av föroreningar.

Det är viktigt att samla in tillgänglig information om massornas innehåll och dokumentera detta. Även om provtagning inte har krävts är det viktigt att spara dokumentation om massornas innehåll samt motiv till bedömningen.

Provtagningar

Vid provtagning är det viktigt att representativa prov tas och att massorna analyseras på relevanta parametrar. Omfattningen och metod av provtagningen bör ske i samråd mellan verksamhetsutövare och tillsynsmyndighet, men en fingervisning gällande genomförande på provtagningen ges nedan:

- Vid volymer på cirka 200 m³ bör minst ett samlingsprov tas ut och analyseras. 10-30 delprov ska tas ut per samlingsprov. Samlingsprovet skickas iväg för analys.
- På volymer upp till 2 000 m³ bör minst fem prover tas.
- För volymer därutöver tas minst ett prov per ytterligare 1 000 m³.
- Vid ledningsschakt ska ni ta minst ett samlingsprov var 50:e meter. Ska ledningsgravar grävas på jungfrulig mark eller åkermark är ett längre intervall mellan provpunkterna lämpligt.
- Finns misstanke om förorening utefter begränsad sträcka ska provtagning ske så att prov tas före, efter och vid den misstänkta föroreningen. Är det fråga om större ytor bör en särskild provtagningsplan inklusive schaktbotten och schaktväggskontroll upprättas.
- Provtagningsmetodik ska anges om inget annat anges av tillsynsmyndighet ska följande parametera anlyserars: tungmetaller inklusive kvicksilver, oljeparametrar och PAH. TOC ska analyseras eller bedömas om massorna ska levereras till Norraby avfallsanläggning.
- Provtagningsresultat ska bifogas massorna då de hanteras vidare.

Omvandling från vikt till volym sker enligt följande formel:

$$Volym\ (m^3) = \frac{Vikt\ (ton)}{Densitet\ (ton/m^3)}$$

Densiteten variera beroende på fukthalt, packningsgrad och materialsammansättning. Tät och fuktig jord väger mer än lös jord. Schaktmassor har vanligtvis en densitet mellan 1,6-2,0 ton/m3. Beräkning av vikt/volym kan genomföras med hjälp av verktyget på Fyllkontroll.nu eller Grusvikt.nu

Kalkylator som stöd för att räkna ut antalet prov på schaktmassor finns på Räkna ut antal prov på schaktmassor | Pinpointer

[1] Blankett ”Anmalan om efterbehandling” på sidan Förorenade områden | tranas.se

- Proverna ska tas av någon med erfarenhet och kompetens på området.
- Analysmetod ska framgå (laboratorieanalys, ackrediterat laboratorium med standardiserad metod bör väljas).
- Ange analysparametrar eller analyspaket. Motivera urval.

För att göra en första bedömning om föroreningshalter kan verksamheten använda de kriterier som definierar en risk som ”mindre än ringa” enligt Naturvårdsverkets handbok 2010:1. Detta innebär bland annat att nivåer för halter och urlakning inte överskrids för 13 olika fördefinierade ämnen/grupper av ämnen samt att det inte finns andra föroreningar än dessa i sådan omfattning att risken påverkas.

Om det vid provtagning eller schaktning upptäcks en förorening ska den som upptäckt detta, enligt 10 kap 11§ i miljöbalken, genast underrätta tillsynsmyndigheten.

Förekomst av invasiva främmande arter (IAS)

Innan schaktning ska genomföras kan det vara nödvändigt att inventera förekomsten av invasiva främmande arter (IAS). IAS utgör ett hot mot biologisk mångfald. Även små växdelar kan överleva och föröka sig och det är därför viktigt att massor hanteras korrekt så att dessa inte sprids vidare (vilket kan vara olagligt).

Kontrollera i artportalen[2] om IAS finns inventerade på platsen. Förbud kring att sprida invasiva främmande arter finns för de arter som är uppräknade i EU:s förteckning eller den nationella förteckningen. Exempel på invasiva främmande arter som omfattas av förbud:

- Parkslide
- Jättebalsamin
- Jätteloka
- Blomsterlupin
- Kanadensiskt gullris och höstgulris
- Vresros (ej frösterila hybrider)

Förekomst av invasiva arter kan påverka hanteringen av massorna. Till exempel kan redskap behöva rengöras på plats.

Återvinning av massor

Återanvändning av massor kan ske antingen på samma plats där de grävts upp eller på en ny plats. Används massorna på en ny plats benämns detta i sammanhanget som ”återvinning för anläggningsändamål”. Återanvändning och återvinning av schaktmassor

[2] SLU artdatabanken. Invasiva arter - Artportalen. Hämtad 2026-11-04.

får inte ske på ett sådant sätt att föroreningsbelastningen på den nya platsen ökar. För att kunna återanvända massor för anläggningsändamål krävs dessutom att:

- återanvändningen har ett tydligt syfte som kan motiveras = det får inte vara ett sätt att göra sig av med massor.
- endast den mängd avfall som behövs för konstruktionens funktion används.
- massorna ska ersätta ett material med liknande egenskaper.
- arbetet färdigställs inom rimlig tid.

Normalt sett behövs en anmälan eller ett tillstånd enligt 9 kap. miljöbalken för att återanvända och återvinna schaktmassor på annan plats än ursprungsschakten. Det som avgör är risken för förorening av mark och vatten. Detta bedöms bland annat utifrån massornas egenskaper, föroreningsinnehåll, risk för grumling av vatten och platsens lämplighet.

Anmälan lämnas till bygg- och miljöförvaltningen[3] och tillstånd söks hos länsstyrelsen. Kontakta bygg- och miljöförvaltningen för bedömning om anmälan eller tillstånd krävs.

Lagring av uppgrävda massor

Om uppgrävda massor lagras på en ny plats innan vidare användning krävs i regel att en anmälan har lämnats till bygg- och miljöförvaltningen. Beroende på mängden massor och föroreningsnivå kan det under vissa omständigheter krävas tillstånd. Om massorna lagras i mer än ett år innan bortskaffande eller tre år innan återvinning sker kallas lagringen deponering vilket kräver tillstånd.

Viktigt! Skyldigheten att anmäla lagring gäller från 10 ton.

Det är också viktigt att den som lämnar ifrån sig massor kontrollerar att den som tar emot massorna för transport eller lagring har de beslut eller tillstånd som krävs.

Sortering, krossning eller motsvarande mekanisk bearbetning

Om massor ska behandlas genom sortering krossning eller motsvarade mekanisk bearbetning krävs anmälan eller tillståndsansökan. Det som avgör är vad massorna ska användas till samt mängden.

Anmälan lämnas till bygg- och miljöförvaltningen[4] och tillstånd söks hos länsstyrelsen. Kontakta bygg- och miljöförvaltningen för bedömning om anmälan eller tillstånd krävs.

Annan lagstiftning att ta hänsyn till

Även om det efter provtagning konstaterats att det inte föreligger någon föroreningsrisk kan användningen ändå behöva anmälas för samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken till länsstyrelsen. Detta gäller om naturmiljön riskerar att ändras väsentligt. På motsvarande

[3] Blankett ”Anmalan om atervinning av avfall for anlaggningsansdamal” på sidan Miljöfarlig verksamhet | tranas.se
[4] Blankett ”Anmalan om krossning med mera” på sidan Miljöfarlig verksamhet | tranas.se

sätt föreligger anmälnings- eller tillståndsplikt enligt 11 kap. miljöbalken vid verksamhet inom vattenområde. Anmälan lämnas till länsstyrelsen. Tillstånd söks hos Miljödomstolen.

Om verksamheten planeras ske inom ett skyddat område (natur- och kulturreservat, Natura 2000-område, riksintresse, vattenskyddsområde, fornlämning, strandskydd etc.) eller kan påverka detsamma kan verksamheten behöva tillstånd utöver kraven om miljöfarlig verksamhet i 9 kap. miljöbalken. Till exempel föreligger alltid krav på tillståndsprövning inom Natura 2000-områden även om det är mindre än ringa föroreningsrisk. Inom reservat och vattenskyddsområden krävs ofta dispens enligt skyddsföreskrifterna. Strandskyddsdispens krävs om massorna ska användas strandnära (100/300 meter). Fornlämningar prövas enligt kulturminneslagen.

Om verksamheten medför att marknivån höjs eller sänks kan marklov behövas. Likaså kan bygglov behövas inom detaljplanelagt område. Bygg- och marklov söks hos regionens byggnadsnämnd. Det krävs alltid tillstånd hos länsstyrelsen för yrkesmässig transport av avfall.

Förekomst av invasiva främmande arter i massorna kan medföra att hanteringen omfattas av förbud eller andra krav enligt EU-förordning (EU) nr 1143/2014 och svensk lagstiftning om invasiva främmande arter, förordning (2026:311) om invasiva främmande arter.

Inert avfall- t.ex. viss betong, tegel, keramik och glas

Inert material från rivningsarbeten kan ibland återvinnas för anläggningsändamål. Liksom för schaktmassor måste en bedömning göras om rivningsmassornas föroreningsrisk. Om materialet till exempel kommer ifrån en byggnad där miljöfarlig verksamhet har bedrivits, eller ifrån del av fastighet med förhöjd föroreningsrisk såsom garage eller skorsten, finns det anledning att misstänka föroreningar. Betong och tegel från rivningsarbeten kan, förutom de ämnen som finns i själva materialet också innehålla rester av annat rivningsavfall (brandskydd, värmeisolering, asbest, skumplast, elinstallationer, fogmassor med PCB etcetera) vilket kan leda till att farliga ämnen lakar ur materialet. Bedömning ska göras för varje parti avfall som ska lagras på ny plats eller användas för anläggningsändamål. Vid osäkerhet om massornas renhet ska provtagning ske på misstänkta föroreningar samt av lakningsegenskaper.

Asfalt

Uppbruten asfalt kan återanvändas till ny asfalt. Asfal före 1974 kan dock innehålla stenkolstjära med höga PAH-halter (polyaromatiska kolväten). Provtagning och laboratorieanalys ska alltid utföras vid misstanke om att det förekommer tjärasfalt, samt inför markarbeten i vägar och asfalterade ytor som lagts före 1975. Provtagning ska göras på både asfaltslagren och underliggande jordlager. Test i fält kan ge indikationer på om det är tjärasfalt eller inte genom att asfalten sprayas med vit märkfärg och belyses med UV-lampa. Är PAH-halten över 125-150 mg/kg ger UV-lampan en färgförändring (gul). Om metoden indikerar att det är tjärasfalt ska labanalys alltid ske. Provet analyseras med avseende på 16-PAH.

Asfalt med lågt innehåll av stenkolstjära (<70 mg/kg 16 PAH) kan fritt återvinnas till ny asfalt. Vid högre halter måste lämpligheten för ändamålet prövas. Detta görs genom anmälan/ansökan.

Om den återvunna asfalten ska användas till annat än inblandning i ny asfalt ställs ofta höga krav på vilka halter av föroreningar som får finnas i den. Uppbruten/krossad asfalt ska till exempel inte användas för markutfyllnad eller inom känsliga områden, till exempel inne i bostadsområden, naturområden och vattenskyddsområden. Kontakta tillsynsmyndigheterna för mer information om vilka krav som ställs vid återanvändningen av asfalt.

Tjärasfalt med halter över 300 mg/kg PAH-16 eller där halten bens(a)pyren är över 50 mg/kg klassas som farligt avfall.

Mer information

Mer information om regelverk vid återvinning av avfall i anläggningsarbeten och hantering av schaktmassor finns i Naturvårdsverkets Handbok 2010:1 samt i Naturvårdsverkets vägledning om masshanterig och användning av massor för anläggningsändamål. Handboken från 2010 håller på att ersättas med ny vägledning. Efterhand som nya delar publiceras är det de nya delarna som ska följas. I nuläget finns två av fyra vägledningar publicerade. För provtagning är det främst den del om undersökning av avfallets innehåll och engenskaper som är aktuell och som publicerades 2021-06-28.[5]

Vid transport av avfall krävs det att transportör har giltigt tillstånd och att mottagande anläggning får ta emot avfallet. För avfall som klassas som farligt avfall krävs dessutom rapportering till Naturvårdsverekts avfallsregister.

Vid frågor

Vid frågor kontakta bygg- och miljöförvaltningen på telefon 0140-681 51 eller e-post bm@tranas.se.

För frågor som gäller tillståndsplikt hos länsstyrelsen kontakta Länsstyrelsen i Jönköpings län på telefon 010-223 60 00 eller e-post jonkoping@lansstyrelsen.se.

[5] Naturvårdsverket. Masshantering av schaktmassor – Rätt massor på rätt plats. Hämtad 2026-11-04.